

Basisconcepties voor een opleiding van penitentiaire ambtenaren

J. P. de Waele*

1. Inleidende beschouwingen**

De laatste tijd hebben de Penitentiaire Instellingen in het centrum van de aandacht van de publieke opinie gestaan. De algemene golf van contestatie en sociale kritiek heeft het gevangeniswezen niet gespaard en een reeks gevangenisrellen – vooral de staking te Leuven-Centraal in de zomer van 1976 – hebben aangetoond dat de penitentiaire problematiek zeker niet van zuiver academische aard was. Wie ook maar een minimale kennis bezit van ons gevangeniswezen kan nauwelijks ontkennen dat de problemen reëel zijn. Alles pogen te verklaren door ‘opstokerij’ en ‘komplotten’ is eerder een symptoom van een beginnende vervolgingswaan dan van een realistisch inzicht in de werkelijke situaties waarmee we geconfronteerd worden. Hoewel dit niet altijd duidelijk tot uiting gekomen is, zijn alle bevoegde instanties – de penitentiaire administratie inbegrepen – het eens dat de problemen echt zijn. En toen de stakers van Leuven de eis stelden dat er veranderingen zouden aangebracht worden in de procedure en in de politiek van V.I. (voorwaardelijke invrijheidstelling), in de materiële levensomstandigheden van de gedetineerden en in het regime van de opsluiting, dan was dit voor de deskundigen niets nieuws. Integendeel! Overigens, één van de talrijke moeilijkheden waarvoor de Penitentiaire Administratie zich geplaatst zag, vloeide voort uit het feit dat heel wat hogere ambtenaren en grosso modo dezelfde mening op nahielden als de stakers van Leuven-Centraal.

Alleen, de opeenvolgende regeringen en ministers van Justitie waren niet te bewegen hun aandacht te besteden aan de penitentiaire politiek – of liever, aan het feit dat in ons land het penitentiair beleid gekenmerkt is door de afwezigheid van een globale penitentiaire politiek. Hoe zou het ook anders kunnen aangezien de kabinetten van de Ministers van Justitie best kunnen bestempeld worden als ‘Parquet-kabinetten’ daar hun voornaamste leden personen zijn die vanuit het Openbaar Ministerie tijdelijk gedetacheerd zijn en er later hun functies opnieuw zullen opnemen. Het is nutteloos te onderstrepen welke standpunten zullen opnemen. Het is nutteloos te onderstrepen welke standpunten hierdoor, vooral op penitentiair gebied, de bovenhand zullen halen. Daarentegen, schitteren de gedragswetenschappers – sociologen, criminologen, psychiaters en psychologen – in diezelfde kabinetten door hun afwezigheid.

Maar er is nog meer! Zelfs wanneer nuttige maatregelen genomen worden, zoals bv. het recente oprichten van een ‘Hoge Raad voor Penitentiair Beleid’ die als opdracht gekregen heeft de huidige penitentiaire problemen te onderzoeken en aan

* Professor aan de Vrije Universiteit Brussel. Geneesheer-Directeur van de Penitentiair-antropologische Dienst

** Ik dank Wim Depreeuw voor zijn hulp bij het raadplegen van de literatuur over de opleiding van gevangenisbewakers.

de Minister oplossingen voor te leggen, bestaat toch nu reeds de concrete mogelijkheid dat de Minister van Justitie weinig of geen rekening zal houden met de adviezen van deze Hoge Raad. Het is binnen deze met tegenstellingen doortrokken context dat het probleem van de opleiding van de gevangenisbewaarders een bijzondere plaats inneemt.

Inderdaad, wat men ook moge beslissen inzake levensvoorwaarden, toepassing van de Wet op de V.I., en regime van de strafinstellingen, de uiteindelijke uitvoering van om het even welke penitentiaire politiek wordt verwezenlijkt door het gevangenispersoneel en meer bijzonder het bewaarderspersoneel. Het lijkt dus evident een belangrijke plaats toe te kennen aan de opleiding van dit personeel dat, wegens zijn bestendig contact met de gedetineerden, het wezenlijke instrument vormt van de penitentiaire politiek. Het gevaar dreigt echter dat men zich door deel-evidenties laat verblinden en hierdoor verleid wordt de problemen verkeerd te stellen. Al valt aan de noodzakelijkheid een nieuwe, betere opleiding van het gevangenispersoneel te verzekeren, niet te twijfelen, toch zijn er heel wat redenen die er ons moeten toe aanzetten de programmatische leuze 'opleiding van de gevangenisbewaarders' kritisch onder de loep te nemen. Want, zijn de hedendaagse problemen nieuw, deze eis is in feite zeer oud. Inderdaad, hij werd het eerst geformuleerd in 1872 ter gelegenheid van een internationaal congres te Londen. Sedertdien is hij met een merkwaardige stereotypie zo dikwijls herhaald dat het niet overdreven is te beweren dat hij de meest constante component vormt van alle penitentiaire beleidsprojecten die sedert meer dan een eeuw voorgelegd werden. Ook telkens wanneer er zich incidenten, onlusten of andere acute gebeurtenissen voordoen kan men vaststellen dat enerzijds de onvoldoende opleiding van het bewakerspersoneel als verklaring ingeroepen wordt en anderzijds dat een betere, meer uitgediepte opleiding van ditzelfde personeel als panacee aangeprezen wordt. M.a.w. 'de opleiding van de gevangenisbewakers' wordt voorgesteld als de aspirine waarmee alle gevangenskwalen kunnen behandeld worden. Bij gebrek aan afdoende bewijzen weten we nochtans niet of we hier te doen hebben met een echt geneesmiddel of met een placebo. Wanneer men hier nog aan toevoegt – Mark Twain's gezegde over het weer indachtig – dat 'iedereen erover spreekt maar niemand er iets aan doet', dan ontstaat het vermoeden dat we in feite te doen hebben met een retorica die een bepaalde functie vervult in een opvatting waarbij als impliciet doel gesteld wordt, alles behalve penitentiaire hervormingen door te voeren en in feite het tegengestelde beoogd wordt, nl. het conservatieve vasthouden aan de status quo onder de mom van vooruitstrevendheid.

Deze paradoxale bewering kunnen we met de volgende argumenten staven: Zoals uit uitvoerige literatuuroverzichten blijkt, werd de eis 'opleiding van de gevangenisbewaarder' steeds herhaald maar ofwel nooit in de praktijk omgezet, ofwel nooit wegens allerhande, meestal materiële hindernissen, systematisch vervuld. Het steeds herhalen van een eis waaraan geen gevolg gegeven wordt doet onweerstaanbaar denken aan een magisch ritueel dat problemen enkel kan bezweren maar niet oplossen.

Wat evenzeer verdacht lijkt is de inhoud die aan verschillende vormen van deze opleiding gegeven wordt. Te oordelen zowel naar oudere als naar meer recente opvattingen zou deze opleiding de mogelijkheid moeten bieden de controle- en beveiligingsfuncties van het bewaarderspersoneel aan te vullen en uit te breiden in de richting van psychologische steun- en hulpverlening aan de gedetineerden met het

doel hun heraanpassing te bevorderen. Hiervoor is deskundigheid in het leggen en sturen van interpersonele relaties essentieel en het is deze competentie die een passende opleiding zou moeten verzekeren. Men wordt hier onmiddellijk herinnerd aan de 'Human Relations'-beweging zoals ze jaren geleden voorgestaan werd in de industrie en die zich onomwonden als doel stelde aan de arbeiders een soort psychologische verdovingsmiddelen toe te dienen om, met minimale veranderingen aan hun werkelijke situatie, ze beter aan deze laatste 'aan te passen', hun revendicaties substitutief op te vangen en bijgevolg de vakbondsorganisaties de loef af te steken. In dit perspectief gezien is de oplossing van de gevangenisbewaarders eigenlijk niet veel meer dan een antidotum tegen elk soort van penitentiare hervorming – en dus een middel om het oude stelsel van strafuitvoering te bestendigen.

Een derde aspekt van de slogan 'Opleiding van de gevangenisbewaarders' dat kritische aandacht verdient is de eenzijdige beklemtoning van de rol van de gevangenisbewaarders in het resocialisatieproces. Ongetwijfeld zijn de gedetineerden in bestendig contact met het bewaarderspersoneel en kan dit laatste een grote invloed uitoefenen. Maar is daarmee alles gezegd? Vast en zeker niet, want de mogelijke positieve interacties tussen gedetineerden en bewaarders moeten gezien worden in de globale structurele en functionele context van de gevangenisinstellingen en hun bevolking. Het is inderdaad zo dat, indien men van deze context abstractie maakt, men in feite, zonder in het minst aan vragen van criminele politiek te raken en zonder zich aan uiterst moeilijke organisationele problemen te wagen, de opleiding van de bewaarders als een middel opvat om dit personeel al de last te doen dragen van zogezegde hervormingen. Dit betekent niets anders dan:

- dat aan de bewaarders bijkomend werd gegeven wordt zonder enige compensatie van welke aard dan ook.

- dat door een gepersonaliseerd optreden tegenover de gedetineerden hun frustratiespanningen weliswaar afgezwakt worden, maar dit ten koste van verhoogde spanningen en onzekerheid van de bewaarders aan wiens positie, rechten en mogelijkheden binnen een onveranderd gesloten systeem niets veranderd wordt.
- dat, overeenkomstig de mode-trend der zestiger-jaren, door een naïeve belangstelling voor én romantisering van de 'outcast' de gevangenisbewaarder zich de rol toegewezen ziet van een mogelijke zondebok in het geval van mislukkingen van een dergelijke eenzijdig opgevatte humaniseringspolitiek.
- dat men van de verzwegen veronderstellingen uitgaat alsof het alleen maar de gevangenisbewaarders zijn die moeten opgeleid worden en alsof de leden van de besturen van de instellingen en ook van de Centrale Administratie allen voorzien waren van aangeboren talenten om hun functies waar te nemen.

De conclusie is overduidelijk: vooraleer kan gedacht worden aan de uitwerking en aan de toepassing van een nieuwe opleiding van de gevangenisbewaarders, die ze van 'sleuteldragende' bewakers tot 'sociaal psychologische begeleiders' moet maken, moet een geheel van contextuele voorwaarden expliciet gemaakt worden die allen samen noodzakelijk zijn, opdat (I) een moderne opleiding zou kunnen verstrekt worden en (II) ze efficiënte gevolgen zou hebben.

2. De globale contextuele voorwaarden van een bewakersopleiding

Deze bestaan in een reeks problemen die vooraf een begin van oplossing moeten

krijgen indien men enige vorm van opleiding wil organiseren. Hun duidelijke formulering is van het allergrootste belang omdat men anders het gevaar loopt in om het even welke vorm van opleiding overdreven verwachtingen te stellen terwijl in feite een opleiding – ook niet de meest verzorgde – alle problemen van een penitentiaire hervorming kan oplossen.

Vooreerst een indeling die de probleemsituatie kan verhelderen: De problemen verbonden met de ontwikkeling van een criminele politiek, – organisationele problemen, zowel van quantitative als van kwalitatieve aard, en problemen die resulteren uit de positie van de gevangenisbewaker in het penitentiair systeem.

2.1. De problemen verbonden met de ontwikkeling van een criminele politiek

Indien men rationeel handelen definieert als: ‘De optimale articulatie van middelen en doelen’, dan is er slechts één conclusie mogelijk op ons gebied. Wij kunnen niet op rationeel verantwoorde wijze aan opleiding doen omdat wij niet weten tot welk doel de opleiding, als middel beschouwd, moet dienen. Omgekeerd kan men ook zeggen dat het zeer moeilijk is doelstellingen te formuleren indien men niet weet over welke middelen men beschikt. Het is inderdaad zo dat actueel de gevangenis en haar onmiddellijke finaliteit, de strafuitvoering, aan een groot aantal opeenvolgende of gelijktijdig geformuleerde doelstellingen die elkaar gedeeltelijk overlappen maar dikwijls ook met elkaar in tegenstelling staan, onderhevig is. Doorkruist door de invloeden van zulke heterogene opdrachtgevers, zoals de juridische wereld, de gerechtelijke macht, de humanitaire bewegingen, de verenigingen van ex-gedetineerden en hun familie, de organisaties van slachtoffers enz... en onderhevig aan de toepassingen van diverse wetenschappen (psychiatrie, sociologie, psychologie) is de gevangenis het brandpunt geworden van zeer heterogene finaliteiten, met als gevolg een verregaande verwarring betreffende de keuze van efficiënte werkmiddelen.

- Voor de enen is het doel van de gevangenisstraf vergelding: door de gedetineerde van zijn vrijheid te beroven en hem dwangmatig te controleren, wordt hij voor het gepleegde delict gestraft.

- Ietwat minder repressief is de neutralisatiegedachte die als hoofdbekommernis heeft de delinquent in de onmogelijkheid te stellen verdere misdrijven te begaan. De waardemeter voor deze doelstelling is dat men geen opgesloten laat ontvluchten.

- Anderen weer zullen de afschrikking beklemtonen, d.w.z. de uitgeoefende invloed moet van zulkdanige aard zijn dat de opsluiting de gedetineerde, zo mogelijk voorgoed, de lust ontnemt nieuwe delicten te begaan.

- Heropvoeding en heraanpassing is de doelstelling van diegenen die van de gevangenisstraf verwachten dat ze de mogelijkheid zou bieden, terwijl de gedetineerde aan schadelijke invloeden onttrokken is, hem nieuwe waarden, rollen en gedragspatronen bij te brengen, zodanig dat hij een nieuwe niet-criminogene sociale en persoonlijke aanpassing zou kunnen verwezenlijken.

- Buiten deze welgekende, zijn er ook nog meer recente te vermelden, zoals bijv. politisering en radicalisering. Volgens deze opvatting zouden raciaal-gediscrimineren, sociaal-economisch zwakken door de gevangeniservaring tot het besef komen van hun gemeenschappelijke belangen als slachtoffer van de machtigen dezer wereld en zich tot strijdvaardige revolutionairen ontwikkelen.

Naast deze veelvuldigheid van doelstellingen moet ook nog rekening gehouden worden met de snel wisselende houdingen van de publieke opinie, die, in wisselwerking met de invloed uitgeoefend door pers en media, zeer ambivalente houdingen vertoont tegenover het gevangeniswezen. Terwijl in 'het buitenland altijd alles beter gaat', is de publieke opinie nochtans weinig geneigd de aangevoerde voorbeelden te helpen verwezenlijken door geld en personeel ter beschikking te stellen. Spectaculaire gevallen zetten de publieke opinie aan strenge straffen te eisen, maar aan de andere kant heeft, door toedoen van pers en media, de sterk toegenomen 'zichtbaarheid' van de gevangenis tot gevolg dat de bestaande penitentiaire regimes als onmenselijk worden aangeklaagd.

In deze Babelse verwarring kan het niet anders dan dat het gevangeniswezen steeds om één of andere reden in het ongelijk gesteld wordt. Dat het in die omstandigheden praktisch onmogelijk is een duidelijk omlinjende opleiding van gevangenisbewaarders te definiëren als één van de middelen van een efficiënte penitentiaire politiek, hoeft geen verder betoog. Tevens is het evident dat één van de dringendste taken erin bestaat een globale expliciet geformuleerde penitentiaire politiek die alle vormen van sanctie, controle en heraanpassingsmaatregelen – en niet alleen de gevangenisstraf – behelst te ontwerpen. Slechts op deze voorwaarde kan dan gezocht worden naar de passende middelen om ze te verwezenlijken en haar efficiëntie met adequate waardemeters te evalueren.

Met de eis voor een penitentiaire politiek zijn de problemen echter nog niet in hun volle omvang benaderd. Inderdaad, een penitentiaire politiek kan niet los gedacht worden van het justitieel beleid, waarvan zijn 'input' volledig afhankelijk is. Welnu, wat stelt men vast? Ongeacht de beperkte middelen aan personeel en gebouwen, waarover de Panitentiaire Administratie beschikt, en de mogelijkheden die geboden worden door substitutieve sanctie- en controlemaatregelen, zoals bijv. de probatie, gaan de gerechtelijke overheden altijd maar door met het opvullen van de gevangenissen met personen die grotendeels nooit zouden moeten opgesloten worden.

Wat de distributie van sancties betreft toont zich volgend beeld. Van alle beklaagden (246.406) die in een bepaald jaar voor de rechtbank moeten verschijnen komt slechts een gering deel uiteindelijk in de gevangenis terecht. De verdeling ziet er als volgt uit:

- 78% krijgt een boete (193.074) en 11% wordt vrijgesproken (27.406). Dus voor 89% van alle beklaagden is hiermee de rechtszaak gesloten.
- 0,8% wordt onder probatie gesteld, 4,3% (12.790) krijgt een voorwaardelijke en 5,2% (10.629) een onvoorwaardelijke gevangenisstraf. Uiteindelijk hebben 10% van de beklaagden iets met de gevangenis te maken (23.419).

Bron: N.I.S. Gerechtelijke statistieken 1974, n. 1, 1975, n. 1.

Wat de opgesloten categorieën betreft toont zich het volgend beeld. In het jaar 1977 werd een totaal van 20.323 individuen in de strafinstellingen opgenomen. Wanneer we afzien van de 565 geïnterneerden bij toepassing van de Wet op Sociaal Verweer en van 2.482 landlopers, wordt dit totaal gereduceerd tot 17.276 eenheden, dat als volgt kan opgedeeld worden:

- 4% (665) minderjarigen in voorlopige bewaring.
- 16% (2724) veroordeelden tot correctionele of politionele straffen van maximum 3 maand.
- 13% (2214) veroordeelden uitsluitend opgesloten voor plaatsvervangende gevangenisstraf.

- 7 % (1191) vreemdelingen ter beschikking van de openbare veiligheid.
- 52 % (8963) beklaagden en gelijkgestelden.
- 0,13 % (23) veroordeelden voor criminele straffen en correctionele straffen van minimum 3 jaar.
- 8,18 % (1413) veroordeelden tot een correctionele straf van maximum 3 jaar en minimum 6 maand.
- 0,12 % (37) gewoontemisdadigers.
- 0,25 % (43) anderen.

Bron: De Ridder (1978, p. 2).

Het is duidelijk dat de vier eerst genoemde categorieën ofwel niet in een gevangenis behoren, ofwel geenszins door de opsluiting op zinvolle wijze kunnen beïnvloed worden. Samengesteld echter vormen ze 40 % van de 'input' van het jaar 1977. Wanneer men hier nog aan toevoegt dat slechts ongeveer de helft van de beklaagden een gevangenisstraf zal oplopen dan is het onweerlegbaar duidelijk dat $(40\% + 26\% =) 66\%$ van de in 1977 opgesloten en een totaal overbodige last zijn geweest voor het gevangeniswezen, die het best met de 34 % overblijvende had kunnen stellen. Andere wijzen van berekening (Bron: Herreman s.d.) waarin het aandeel van de onderscheiden categorieën veroordeelden anders wordt geëvalueerd, tonen respectievelijk 57 % en minimum 49 %.

Het probleem is echter niet alleen van quantitative aard, maar eveneens van kwalitatieve aard, want in de loop der jaren heeft zich de samenstelling van de gedetineerdenbevolking sterk gewijzigd. Enerzijds is het algemene opleidingsniveau van de veroordeelden verhoogd, anderzijds hebben de protest- en contestatiegolven en de vernieuwde aandacht die besteed is aan de 'outcast' ertoe bijgedragen dat een 'political prisoner syndrome' ontstaan is, zodat vroegere 'negatieve identiteiten' in 'positieve identiteiten' omgezet werden. Dit komt o.a. tot uiting in het commercialiseren van deviante memoires en autobiografieën (bijv. Mesrine).

Dit alles heeft tot gevolg dat de waarden en de opvattingen van het personeel en van de gedetineerden verder uit elkaar komen te liggen en dat de kansen op conflict toenemen. Vooral wanneer men dan nog rekening houdt met de communicatieproblemen die geschapen worden door de aanwezigheid van buitenlanders.

In 1977 waren op 20.323 strafuitvoeringen, 1.191 uitsluitend plaatsvervangende gevangenisstraffen. Hier werd geen delict gepleegd maar had opsluiting plaats tot repatriëring mogelijk was. Bron: De Ridder (1978 p. 4).

Uiteindelijk heeft de administratie dan te maken met veel hardere houdingen wanneer moeilijkheden ontstaan.

Wat nu de 'output' van de gevangenis betreft zou het niet moeilijk zijn te bewijzen welke de negatieve gevolgen zijn die voortvloeien uit een al te spaarzame toepassing van de Wet op de V.I. voor de talrijke gedetineerden die betrekkelijk korte straffen uitzitten.

Wanneer we de periode 1965-1969 en 1970-1974 vergelijken naar het ogenblik waarop de voorwaardelijke invrijheidstelling wordt toegekend, dan zien we een vrij constante verhouding: op $\frac{1}{3}$: 1,5 % en 2,5 %, op $\frac{1}{2}$: 16,4 % en 15,8 %, na $\frac{2}{3}$: 82 % en 81 %. De gemiddelde strafduur bij doodstraf was: 19 jaar, levenslang 17 jaar, tijdelijke dwangarbeid voor 27 % na $\frac{2}{3}$ opsluiting, 63 = na $\frac{2}{3}$. Uitgaande van het gegeven dat het totaal aantal invrijheidstellingen ongeveer 20.000 personen per jaar bedraagt, dan betekent dit dat de totale omvang van het aantal invrijheidgestelde gedetineerden onder de wet van de voorwaardelijke invrijheidstelling gemiddeld plm. 3 % van het totaal aantal invrijheidstellingen per jaar betreft (1975: 523, 1976: 529). Bron: Ministerie van Justitie - Vijfjaarlijkse verslagen.

Gaat men uit van de toekenning van de voorwaardelijke invrijheidstelling, in strikte zin, voor die categorieën opgesloten waarop ze van toepassing is, dan bedraagt het absolute cijfer 608 op 8.311. (Bron: Herreman, 1979).

Hier kan gewezen worden op de noodzaak de procedure van de voorwaardelijke invrijheidstelling drastisch te vereenvoudigen. Om tot een verantwoorde toepassing van deze vrijlatingsmodaliteit over te gaan dienen regionale commissies te worden opgericht, samengesteld uit gequalificeerde en gedragswetenschappelijk gevormde leden. Op basis van zinvolle juiste informatie dienen besluiten genomen te worden die een negatieve selectie toelaten, wat inhoudt dat wanneer er geen tegenindicaties zijn en een realistisch reclasseringsplan beschikbaar is, de invrijheidstelling wel degelijk vervroegd kan worden toegepast.

Hoe dan ook – en zonder verder op deze laatste paradox te willen ingaan –, het is evident dat het zonder een vernieuwd justitieel beleid dat tot een ontlasting van de strafinstellingen moet leiden, geen systematische penitentiaire politiek kan geformuleerd worden en dat, zonder een penitentiaire politiek de rol van de gevangenisbewakers onvoldoende kan gedefinieerd worden opdat de optimale vervulling van deze rol het voorwerp van een opleiding zou kunnen worden.

2.2. Organisationele problemen

De quantitatieve verhouding: bewakers - gedetineerden

Op dit vlak kan de situatie zeer eenvoudig samengevat worden.

Ten eerste: er bestaat een chronisch personeelstekort dat met opstoten evolueert op de meest onregelmatige wijze, d.w.z. dat stijgingen of dalingen in de gedetineerdenbevolking in geen enkel verband staan tot de vermeerdering of de vermindering van het aantal personeelsleden. Dat dit heel wat bijdraagt tot de overbelasting van de bewakers en dus leidt tot stresssituatie hoeft niet verder onderlijnd te worden.

Ten tweede: men stelt ten allen tijde een hoog verloop en een sterke mobiliteit onder het bewakerspersoneel vast. Onervarenen moeten dan de plaats innemen van diegenen die reeds met hun functies vertrouwd waren maar het beroep opgegeven hebben. De leemte die ontstaat, tot op het ogenblik dat nieuw gerecruteerden beschikbaar zijn, uit zich in een personeelstekort dat moeilijkheden en spanningen uitlokt. Tenslotte, daar de relatievorming met de gedetineerden in gebreke blijft, daalt ook de veiligheid hetgeen dan aanleiding geeft tot een verstrakking van de discipline en het verhogen van de spanningen.

Ten derde: de recrutering wordt steeds ongunstiger omdat de 'beroepskeuze' negatief en betrekkelijk laattijdig gebeurt. M.a.w. het beroep van gevangenisbewaarder wordt dikwijls gekozen bij gebrek aan betere mogelijkheden en nadat men in andere beroepen reeds mislukkingen opliep. Bovendien is het beroep van gevangenisbewaker weinig aantrekkelijk en staat het tegenover andere beroepen in een uiterst zwakke concurrentiële positie.

De gevolgen van deze situatie voor de opleiding zijn gemakkelijk te begrijpen: chronisch personeelstekort, hoog verloop en mobiliteit en ongunstige recrutering maken het onmogelijk dat regelmatig tientallen bewakers gedurende enkele weken aan hun dienst onttrokken worden om een passende opleiding te genieten. Inderdaad, opleiden vergt tijd en tijd is er meestal niet.

De conclusie is overduidelijk: zonder een voldoende snelle aangroei van het bewakerspersoneel en zonder een remming van de mobiliteit kan geen georganiseerde opleiding plaats vinden.

Zoals Thomas in zijn werk 'The English Prison Officer since 1850', dat groten-deels ook op ons land van toepassing is, aantoon, is het de ontwikkeling van de strafinrichtingen in de zin van een zeer uitgesproken centralisatie, gepaard gaande met een differentiatie in functies, die verantwoordelijk moet gesteld worden voor de geleidelijke statusverlaging die de rol van de bewaarder ondergaan heeft.

Inderdaad, terwijl verschillende nieuwe en 'hogere' functies uitgebouwd werden, waarvoor men hogere eisen aan aangeworven beroepskrachten stelde (onderwijs, verpleging, administratie, kaderfuncties en later nieuwe specialismen voor behandeling), bleven voor de bewaarders de paramilitaire organisatiestructuur en de arbeidsvoorwaarden dezelfde. Met andere woorden de ontwikkeling van het gevangeniswezen heeft op geen enkele wijze een herwaardering van de bewaardersfuncties tot gevolg gehad. Integendeel, ze duwt als het ware de bewaarders steeds meer naar de laagste sporten van de hiërarchie. Dit devalorisatieproces komt zeer duidelijk tot uiting in het gebrek aan belangstelling dat heden ten dage bestaat voor het beroep van bewaker. Zo bvb. in een breed opgevat literatuur-overzicht hebben we slechts één autobiografie van een bewaarder gevonden. Wanneer men dit vergelijkt met het literair en commercieel succes van boeken gewijd aan of geschreven door delinquenten, dan kan men zich zelfs de vraag stellen of de statusverlaging die het beroep ondergaan heeft niet beneden het niveau van gedetineerden gedaald is.

De wedde van een beginnende gevangenisbewaarder ligt op het laagste niveau van de baremas van de openbare diensten. Zijn aanvangswedde, indien hij ongehuwd is, bedraagt 19.620 B.F. netto. en indien gehuwd 19.955 B.F. Met de vergoedingen voor nacht- en zondagwerk en speciale uren worden daar nog $\pm$ 3.000 B.F. bijgevoegd. Bij wijze van vergelijking verdient een dierenoppasser van de Zoo te Antwerpen, als netto-aanvangswedde per maand 24.516 B.F., met op zon- en feestdagen dubbel dagloon. Het is dan ook niet te verwonderen dat 80% van de gevangenisbewaarders gebruik maken van de verdeling van hun werkuren (6-14 u; 14-22 u) en van het bestaan van recuperatiedagen voor nachtdienst om een secundair beroep uit te oefenen dat vanzelfsprekend volledig vreemd is aan hun penitentiair beroep.

De bewakershiërarchie beantwoordt aan een paramilitaire hiërarchie die als hoogste graden slechts onderofficieren telt. M.a.w. de bewaardershiërarchie is afgesneden én van de bestuurshiërarchie van de instellingen en ipso-facto van de hiërarchie van het Centrale Bestuur der Strafinrichtingen. Nergens zijn de bewaarders aan de top vertegenwoordigd. Nooit nemen ze deel aan beslissingen!

De drie laatste punten die we aangeraakt hebben, hebben een negatieve weerslag op de motivaties waarmee de bewaarders hun beroep uitoefenen. Statusverlies, lage wedde en uitsluiting van elke beslissingsbevoegdheid zijn allen tekenen van een uitgesproken vervreemding tegenover het eigen beroep – een beroep dat zelfs bij de personen in kwestie in concurrentie kan treden met een secundair beroep.

Deze vervreemding opheffen is geen gemakkelijke taak gezien de weerstanden die te verwachten zijn. Nochtans moet ze overwonnen worden wil men de nodige inzet en inspanning die een opleiding vereist op gang brengen.

– Wellicht is een eerste aangrijpingspunt gelegen op het domein van de wedden en baremas – en ook van de loopbaan. Na overleg met de vakbondsorganisaties zou-

den aan het volgen van een opleiding en het slagen in examens verschillende vormen van promotie kunnen verbonden worden. Hoe dan ook, het weddeprobleem toont duidelijk aan dat een opleiding die niet met de goedkeuring en in samenwerking met de vakbonden verstrekt wordt, niet de minste kans maakt op slagen.

– Wat de integratie van de bewakers in de algemene hiërarchie van het gevangeniswezen betreft, zal het eveneens niet gemakkelijk zijn, de bestaande barrières te doorbreken. Er zijn wel voorlopige maatregelen mogelijk. Zo bvb. kan men nu reeds een taakverdeling voorzien in het bestuur van de instellingen door een adjunct-directeur aan te duiden, die aan het hoofd van een gestichtsraad, bestaande uit vakbondsvertegenwoordigers en verkozen leden van het personeel, zijn aandacht zou besteden aan alle problemen die voortvloeien uit de dagelijkse uitoefening van het beroep. Op die manier zou een begin van antwoord kunnen gegeven worden op het zo dikwijls geformuleerde protest: 'Men doet van alles voor de gedetineerden, maar nooit iets voor ons. Nochtans, wij hebben geen delicten begaan.'

– Wat de devalorisatie van het beroep betreft, zien we ons voor een 'kip en ei'-probleem gesteld. Zeker kan een opleiding tot een statusverhoging van functie en beroep leiden. Maar het is de vraag of een revalorisatie op alle vlakken niet een voorafgaande voorwaarde is voor het slagen van een opleiding. Alleszins wijst het geheel van de kwalitatieve organisatieproblemen erop dat een nieuwe opleiding een fundamenteel euvel, dat in heel de ontwikkeling van het bewaardersberoep besloten is, ten allen koste moet vermijden. Er moet namelijk een einde gesteld worden aan de opvattingen en de administratieve praktijken die in de bewaarder en zijn functies slechts een middel zien om een instelling – zoals men zegt – te doen 'draaien' en waarvan de logische ontwikkeling eventueel tot een computer-bestuurde automatisatie door robots zou kunnen leiden. Gevangenisbewaarders zijn mensen met eigen doelen en verlangens en met een eigen persoonlijk en sociaal leven en daarenboven zijn zij in de instellingen permanent aanwezig. Het is dan ook hoogtijd ze als doel van onze belangstelling en van administratieve en professionele maatregelen te beschouwen.

Gevangenisbewakers zijn ook méér dan gevangenisbewakers. Het zijn mensen die meestal door levensomstandigheden buiten hun macht, gedwongen zijn geweest één van de meest ondankbare beroepen uit te oefenen. In termen van opleiding omgezet betekent dit dat een opleiding niet alleen een opleiding mag zijn van de gevangenisbewaarder, maar eerst en vooral een opleiding moet zijn voor de gevangenisbewakers. Nog anders uitgedrukt: er zal slechts als een volwaardige opleiding mogen aanzien worden: die opleiding welke een identificatie met de positie van de bewaker in het gevangenisstelsel als vertrekpunt en als basis neemt.

2.3. Problemen die resulteren uit de positie van de gevangenisbewaker in het penitentiaal systeem

Hoezeer de concrete functies die door bewakers worden vervuld kunnen verschillen, toch vertonen ze gemeenschappelijke trekken die even moeten geschetst worden. Wat men op dit vlak vaststelt is, dat naast de heterogene en soms tegenstrijdige verwachtingen die van buitenuit in het gevangeniswezen en de gevangenisstraf gesteld worden, ook binnen de gevangenis even heterogene en tegenstrijdige verwachtingen in de bewaker gesteld worden. Het beeld van 'tussen hamer en aam-

beeld geplaatst te zijn' is veel te zwak om de werkelijke situatie van de bewaker voor te stellen. In feite is de bewaker met vier instanties in bestendige interactie.

Boven hem staat het gevangenisbestuur, dat hij slechts indirect kent door de bemiddeling van de 'almachtige' adjudant. Bevelen en instructies worden éénzijdig van de top naar het laagste niveau van de hiërarchie, waar hij zich bevindt, doorgestuurd, zonder dat de minste medezeggenschap – laat staan kritiek – toegestaan wordt. In het autoritaire-para-militaire systeem, voelt hij zich ook het voorwerp van het wantrouwen van zijn oversten. Precies omdat hij zo nauwe contacten met de gedetineerden onderhoudt, wordt hij er vlug van verdacht zich te laten omkopen of zich te doen chanteren. Bovendien kan hij uit zelfcensuur de overeenkomsten die hij op niet-reglementaire wijze met gedetineerden kan afsluiten om zijn taak enigszins te vergemakkelijken en de informatie waarover hij beschikt, niet mededelen.

Als controleur van de reglementen en van de discipline, die het functioneren van de gevangenis als frustratiemachine moet garanderen, voelt hij zich het voorwerp van spot, misprijzen en de agressiviteit van de gedetineerden voor wie hij een levende grendel is. En wanneer nu juist het afstand nemen hem voor potentiële botsingen en bedreigingen behoedt, wordt van hem verwacht dat hij met de gedetineerden goede relaties zou aanknopen.

Tegenover de wetenschappelijke staf, die hem graag de taak van een diagnostische therapeutische medewerker zou zien vervullen, kan hij slechts met gevoelens van inadequaatheid en minderwaardigheid reageren. Niet alleen is hij door verschil in schoolopleiding en studie gescheiden, maar hij kan ternauwernood hun belangstelling delen omdat datgene wat zij als interessante gebeurtenissen of gedragingen aanzien, voor hem potentiële of reële overtredingen zijn die zijn taak slechts kunnen bemoeilijken. Ook voelt hij het als onrechtvaardig aan dat de wetenschappelijke staf zoveel tijd besteedt aan gedetineerden, terwijl hij, met zijn vlekkeloos verleden en zijn weinig aantrekkelijke taken, zo weinig van hun belangstelling en waardering geniet.

Verlaat hij de instelling, met de hoop zich tijdelijk uit de situatie te bevrijden waarin hij gevangen en geklemd zit en zijn beslommeringen te vergeten door de uitoefening van een secundair beroep, dan staan hem nog andere moeilijkheden te wachten. Van buitenstaanders moet hij niet veel begrip verwachten, integendeel. Door het feit dat zijn beroep meestal als een 'dirty job' bekeken wordt, voelt hij zich zelf aangetast door het stigma van zijn functie. Verwijt men hem niet 'een luie sleuteldrager' te zijn, dan zal men hem eventueel als 'sadistische mensenplager' bestempelen.

In deze omstandigheden is het dan ook niet te verwonderen dat hij diegenen die op hem het hoofdgewicht van sociaal-therapeutische taken pogen af te wentelen als wereldvreemde fantasten gaat aanzien. Hoe zou het immers mogelijk zijn dat hij, ik citeer de literatuur: 'van communicatie en organisatietalent' en van 'teamgeest' zou kunnen getuigen: 'begrip', 'affektieve warmte', 'gevoeligheid', 'psychologisch inzicht in menselijke relaties' aan de dag zou leggen, en zich door zijn 'observatietalent' zijn 'voorspellingen' en zijn 'voorbeeld' zou onderscheiden – en dit alles zonder grondige opleiding?

Nochtans, hoe moeilijk en weinig benijdenswaardig de positie van de gevangenisbewaker ook is, ze is niet hopeloos, want er valt ongetwijfeld heel wat te verhelpen aan de verschillende conflictsituaties waarin hij zich dagelijks gekneld voelt.

Om de conflicten op te vangen en op te lossen bestaat er inderdaad een belangrijk middel en dat is participatie, nl. groepsparticipatie met al diegenen die voor hem een bron zijn van problemen. Dit wil zeggen, participatie aan bestuursbeslissingen, participatie aan de activiteiten van de wetenschappers en participatie aan groepsactiviteiten – discussies – en beslissingen met de gedetineerden. Men kan zelfs de vraag stellen of het niet zinvol ware de beoefening van aanvullende secundaire beroepen overbodig te maken door aan bepaalde bewakers de mogelijkheid te bieden buiten de strafinstellingen begeleidingswerk te presenteren met ex-gedeteneerden.

De implicaties van deze participatiegedachte zijn belangrijk: ze betekenen in feite een systematische democratisering van heel het gevangeniswezen en meer in het bijzonder van het para-militaire systeem waarbinnen de bewakers hun functies uitoefenen. Dit wil dus zeggen:

1. democratisering van de relaties met het bestuur van de instellingen en
2. democratisering van de relaties met de gedetineerden.

Een systematisch doorgevoerde democratisering vereist echter dat ze door de officiële erkenning van fundamentele rechten van de bewaker bekrachtigd en gehandhaafd wordt. Zonder zich in te veel details te verliezen, kan men het voorbeeld van Brodski (1971) volgend, deze basisrechten als volgt samenvattend formuleren:

- Recht op informatie over het functioneren van de gevangenisinstellingen.
- Recht op participatie in de bestuurs- en personeelsbeslissingen.
- Recht op een klaar omlijnende rol en functie.
- Recht op taken in overeenkomst met bewezen bekwaamheden.
- Recht op opleiding en training.
- Recht op gedragswetenschappelijke consultatie en op psychologische en professionele hulp.

3. Een nieuwe opleiding voor gevangenisbewakers

Wordt er een begin gemaakt met de hoger besproken veranderingen die noodzakelijk zijn opdat een nieuwe vorm van opleiding enige kans op slagen zou hebben, dan kunnen we eindelijk de poging wagen een schets te geven van het gestructureerde geheel van de kennissen en vaardigheden dat moet onderwezen en geoefend worden, alsmede de didactische technieken die kunnen gebruikt worden.

We zitten echter nog altijd met de moeilijkheid dat de afwezigheid van een algemene penitentiaire politiek de formulering van klaar omlijnende doelstellingen in de weg staat. We moeten ons dus tevreden stellen met een voorlopig overgangsprogramma.

Begeleiding van de gedetineerden is zeker wat we wensen te verwezenlijken, maar hoe moet deze begeleiding georiënteerd zijn, en welke concrete doelen moet ze nastreven?

Laat ons eerst en vooral stellen dat de begeleiding toekomstgericht moet zijn, de gedetineerde moet helpen zijn invrijheidstelling voor te bereiden en zijn leven op een zodanige wijze te plannen, zodat in de mate van de mogelijke, de sociaal- en psychologisch-criminogene factoren door passende oplossingen voor zijn problemen uitgeschakeld worden.

De begeleiding moet eveneens als doel hebben de onvermijdelijke frustraties en conflicten die door de gevangenis uitgelokt worden op te vangen en om te buigen, zowel in de richting van zelf-inzicht en zelfbestuur als van toekomstplanning.

De begeleiding moet echter vooral – ergens in de zin van het geneeskundig voorschrift 'primum non nocere' – de gedetineerde beschermen tegen een reeks schadelijke invloeden die van de instellingen uitgaan.

Hieronder verstaan wij:

- Het prisonisatieproces dat leidt tot een assimilatie van de gevangenis subcultuur die opgebouwd wordt als antwoord op de verwerping door de samenleving en die in een tegen-verwerping van deze laatste uitmondt. De macht-exploitatie, het autoritarisme, het leggen van duurzame relaties met anderen die ook de gevangenis subcultuur geassimileerd hebben, leggen de grondslagen voor een delinkwente carrière.
- De werking van de gevangenis als machtssysteem, nl. verlies van vrijheid, deprivatie van goederen en diensten, deprivatie van heterosexuele relaties, deprivatie van autonomie en van veiligheid tegenover de andere gedetineerden.
- De gevolgen verbonden aan het feit dat de gevangenis een totale instelling is die diepgaande veranderingen kan verwekken door afbraak van de persoonlijkheid, maar bepaald door een proces van rolontzetting, en door de opbouw van een nieuwe identiteit en dit aan de hand van de mogelijkheden die door de inrichting geboden worden.

Hiermede zijn dan ook enkele zwaartepunten aangegeven waarop de begeleiding zich moet concentreren:

- De bevordering van contacten met de buitenwereld en het leggen van persoonlijke contacten die in staat zijn de verwerpingsgevoelens te neutraliseren.
- Begripvolle tegemoetkoming aan alle aspecten van de deprivaties waaronder de gedetineerde lijdt en die hem tot onaangepaste substitutieve voldoening kunnen aanzetten.
- De depersonalisatie en rolontzetting tegenwerken door het bekrachtigen van al wat de gedetineerde verbindt met zijn niet-delinkwent en niet-gedetineerden-zelfbeeld.
- Het groepsleven aanmoedigen als mogelijk constructief substituut van gevangenis subcultuur, deprivatieverschijnselen en depersonalisatie.

Met andere woorden, de enige zinvolle vorm van begeleiding bestaat erin dat een systematische strijd gevoerd wordt tegen de manier waarop de gevangenis op de gedetineerden inwerkt. De begeleidende bewaker moet dus niet opgevat worden als een agent van het gevangeniswezen, maar als een 'reagent' tegen de gevolgen die uit de thans bestaande vormen van vrijheidsberoving voortvloeien.

Het is evident dat de opleiding, die we voor deze vorm van begeleiding beogen, geen oplossing brengt voor het gevangeniswezen in zijn huidige vorm maar slechts voor de bewaarders, wiens taken wij zinvol wensen te maken en aan wie we de nodige training wensen te geven zodat uiteindelijk problemen zullen ontstaan die, onder de dubbele druk van gedetineerden en bewaarders, fundamentele reorganisaties zullen vereisen.

De geplande opleiding kan best vanuit volgende standpunten bekeken worden: Er is een vergelijking te maken met de pogingen die tot op heden gedaan werden, zowel in het buitenland als in eigen land, om een opleiding van gevangenisbewaarders op dit punt te stellen. De inhoud van de opleiding moet duidelijk omschreven

worden, zowel in zijn factische als in zijn normatieve aspecten. Er moet bijzonder belang gehecht worden aan de didactiek. De organisatie van de opleiding moet vastgelegd worden.

3.1. *Vroegere pogingen*

Het zou onjuist zijn te beweren dat nog nooit noemenswaardige pogingen gedaan werden om een opleiding van bewakers oppunt te stellen. Zoals het uitstekende literatuuroverzicht van mijn medewerker W. Depreeuw het bewijst, zijn er in het buitenland – vooral in de angelsaksische landen – heel wat pogingen ondernomen en dit met zeer diverse methoden. Er dient echter aan toegevoegd dat al deze pogingen ofwel zeer kortstondig waren, ofwel zich tot geïsoleerde aspecten van de bewaardersfunctie richtten, ofwel slechts gebruik maakten van een welbepaalde methode met uitsluiting van alle andere. Wat aan al deze pogingen ontbreekt is organisatie en systematiek.

In ons land werd voor het eerst in 1936 aandacht besteed aan de opleiding van bewaarders. Van 1949 tot 1955 worden die pogingen voortgezet. In 1962 werd het vervolmakingscentrum te Merksplas ingericht. Wegens gebrek aan kredieten is het echter slechts vanaf 1970 dat dit centrum in werking kon treden en aan bewaarders die zich in het begin van hun carrière bevonden, een opleiding verstrekten. Dit bestond in het onderwijs van gegevens over het Penitentiair Stelsel, het Strafrecht, de Reglementen, de Gevangenisarbeid, de Hygiëne en de Rapportage. Hoewel zeker verdienstelijk werk gepresteerd werd, moet ook gezegd worden dat het eenzijdig gebaseerd is op een vorm van nogal schools onderwijs dat exclusief normatief en bijna volledig gericht is op problemen van veiligheid en orde, niet de minste kritische probleemanalyse inhoudt, geen aandacht besteedt noch aan het effectief verwerven van sociale vaardigheden noch aan de definitie en legitimering van de bewaardersrol. We hebben ons dan ook als doel gesteld deze nadelen te vermijden door een opleiding op te bouwen die én een systematisch geheel vormt én op de begeleiding gericht is én op specifiek aangepaste didactische technieken berust.

3.2. *De inhoud*

De opbouw van de nieuwe opleiding kan hier slechts kort samengevat worden daar het geheel het formaat heeft van een boek van ongeveer 400 bladzijden – oefeningen en didactisch materiaal inbegrepen. Schematisch ziet ze er als volgt uit:

- De algemene oriëntatie, waarin we onderscheiden:
 - de factische kennis die moet geassimileerd worden.
 - de normatieve gegevens.
- De competenties die effectief moeten verworven worden.
 - De algemene oriëntatie: hieronder verstaan wij de kennis die de gevangenisbewaker moet hebben opdat hij zijn begeleidingsactiviteiten duidelijk zou kunnen situeren in een geheel van raamgegevens. Ze omvat ten eerste:

Factische gegevens

- Een kritische en vergelijkende analyse van het gevangeniswezen en van de penitentiare instellingen die zich als doel stelt, door vergelijking met andere organisaties en door het blootleggen van hun inwendige mechanismen, ze voor analyse,

begrip en kritiek toegankelijk te maken. Bondig geformuleerd, de werking van de gevangenis als frustratiemachine wordt uitgelegd in begrijpelijke taal.

– De bewakers worden dan geleidelijk aan geconfronteerd met de beschrijving van de verschillende typen van gedetineerden en met het soort problematische individuen die men onder de delinkwenten kan ontmoeten. De diversiteit van de gedetineerden, het soms onverwachte aspect van de gepleegde delicten, het verband tussen gepleegde feiten, persoonlijkheid en sociale levensomstandigheden, wordt hier sterk beklemtoond door het voorleggen van gevalstudies. Ook speciale aspecten van het gedrag van gedetineerden, zoals bijv. homosexualiteit en culturele eigenheden van vreemdelingen worden hier onderzocht.

– Tenslotte worden als voorbeelden van wisselwerking tussen instelling en gedetineerden een groot aantal reële conflict- en probleemsituaties beschreven en geanalyseerd waarmee de bewakers dagelijks geconfronteerd worden en waarvoor zij moeten leren constructieve en menswaardige oplossingen te vinden.

Normatieve oriëntatie

Het tweede luik van de oriëntatie betreft het stelsel van algemene normen en regels waarnaar de bewaker kan en moet refereren, zowel bij de toepassing van de reglementen als bij het zoeken naar passende oplossingen voor opduikende problemen. Tevens zijn deze normen bepalend voor de sociale en morele definitie van de bewaardersrol. Op het eerste gezicht kan het omlijnen van een algemeen normatieve oriëntatie bijzonder moeilijk lijken zowel wegens de afwezigheid van een duidelijke penitentiaire politiek als wegens het ideologisch pluralisme dat onze democratische rechtsstaat kenmerkt.

In feite is de oplossing niet ver te zoeken en niet moeilijk te vinden: ze bestaat in de Universele Rechten van de Mens die, toegepast op gedetineerden, de vorm aanneemt van de 'Minima regels voor de behandeling van gedetineerden', zoals ze voorgesteld wordt door de Raad van Europa. We wensen inderdaad de taak van de gevangenisbewakers zinvol te maken door te benadrukken dat hij in feite niet slechts functionaris van de Penitentiaire Administratie of van de Belgische Staat is, maar vooral functionaris is van de 'menschelijkheid' zoals ze door de Verklaring van de Rechten gedefinieerd wordt.

De te verwerven competenties

Dit is het geheel van vaardigheden die noodzakelijk zijn opdat doeltreffende communicatie en participatie mogelijk zou zijn, zowel met de gedetineerden als met de andere geledingen van de instellingen en van de penitentiaire administratie. Hier onderscheiden we:

– Observatie en rapportage. Zowel observatie – via video tapes – als taal en begripsdefinities moeten hier aangeleerd en geoefend worden aan de hand van bestaand concreet materiaal.

– Last but not least: de psychologische weerbaarheid van de bewaarder.

Het is inderdaad zo dat de chronische en acute problemen waarmee de begeleiding van gedetineerden gepaard gaat, slechts kunnen beheerst worden indien de bewaarder zich ontspannen en zeker voelt. Interpersonele competentie is ondenkbaar zonder het beschikken over verinnerlijkte aanpassingstechnieken. Het is hier dat – om het bij de vakterminologie te houden – de zogenaamde 'Assertiviteitstraining' een doorslaggevende rol moet spelen. Assertiviteitstraining is dit soort training die iemand toelaat een optimaal gedrag te verwezenlijken tussen de negatieve extremen van vlucht of passiviteit en agressie, en die erin bestaat dat hij, door zijn

optreden, vanwege de anderen positieve reacties toegestuurd krijgt en onaangename reacties wegwerkt. Dit essentieel aspect van de opleiding wordt vanzelfsprekend door rollenspel ingeoefend door middel van de probleem- en conflictsituaties waarmee de studenten reeds vroeger vertrouwd gemaakt werden.

3.3. De didactische methoden

Deze zijn om de volgende redenen belangrijk:

- Een meerderheid van de gerecruteerde bewaarders heeft slechts lager of lager middelbaar onderwijs genoten.
- Ze hebben meestal een uitgesproken afkeer tegen alles wat aan schools onder-richt herinnert.
- Het gaat er bij de geplande opleiding niet alleen om kennis en vaardigheden bij te brengen maar vooraleer de vereiste kennis kan bijgebracht worden, moet vooraf een reeks vooroordelen over gevangenissen en gedetineerden afgebroken worden wil men geen naast elkaar bestaande en geïsoleerd blijvend cognitieve systemen in het leven roepen.

Elke kennis en vaardigheid moet onder supervisie geoefend en besproken worden opdat ze wel degelijk in de praktijk zou kunnen gebruikt worden.

Om al deze redenen hebben we – ons steunend op vroegere partiële ervaringen – de volgende methode gekozen die een reeks opeenvolgende stappen bevat:

- Voorstelling van het probleem en vrije discussie van mogelijke oplossingen.
- Confrontatie en/of kritiek van de gedane voorstellen en andere gegevens, – dus het geven van positieve of negatieve geargumenteerde feedback.
- Aanbieding van nieuwe problemen met het doel een passende transfer te verwezenlijken van de gevonden oplossingen.
- Veralgemeende formulering van de oplossingen onder de vorm van regels of voorschriften.
- Toetsing van de verworven kennis door het voorleggen van nieuwe probleemgegevens.

Deze methode kan toegepast worden onder de vorm van confrontatietechnieken, van geprogrammeerde gevallen, van sorteren van goede en slechte verslagen. Ze is eveneens van toepassing op het rollenspel dat gebruikt wordt in de assertiviteitstraining en dat gepaard gaat met hetero- en autoconfrontatie door middel van video-opnamen.

Tenslotte stellen we ons eveneens tot doel analoge methoden in te voeren om aan de gebruikelijke examens een meer natuurlijke en meer efficiënte vorm te geven.

3.4. De organisatie van de opleiding

Het lanceren van het opleidingsproject is een probleem op zichzelf. Opdat men op volle medewerking van de Administratie zou mogen rekenen moeten alle rangen van de hiërarchie – en vooral van de bewaardershiërarchie – in de onderneming betrokken worden. Om onvermijdelijke weerstanden tegen verandering op te vangen, moet aan de top begonnen en met de laagste rangen geëindigd worden.

Op die manier zullen niet alleen de vereiste differentiaties en vereenvoudigingen van het huidig project duidelijk worden, maar – wat van het grootste belang is –

ervaren bewaarders zullen kunnen gerecruteerd worden om als toekomstige instructoren voor hun jongere collegas op te treden. Vanzelfsprekend zal het huidig opleidingsproject moeten vernieuwd en aangepast worden, maar opdat dit mogelijk zou zijn zal het huidig opleidingsproject herhaaldelijk moeten toegepast worden en tot een permanente opleiding leiden.

Een globale, systematisch doorgevoerde opleiding vereist een permanente organisatie, d.w.z. een vaste full-time staf die de opleiding waarneemt; een eigen budget en materiële middelen; medezeggenschap van reeds opgeleide bewaarders.

Tenslotte zijn er de algemene vormen die de opleiding optimaal moet kunnen aannemen:

horizontaal: per geleding en rang toegepast gedurende een verblijf van 2×3 weken in de vormingscentra van Merksplas en Marneffe;

verticaal: d.w.z. per penitentiaire instelling, gedurende het functioneren zelf van deze laatste.

4. Besluit

Samenvattend wijzen we nog op de maatregelen die wij absoluut noodzakelijk achten opdat een opleidingsproject een ernstige kans op slagen zou hebben:

Uit de contextuele gegevens blijkt dat de systematische opleiding van het penitentiair personeel grotendeels tot een vrome wens is beperkt gebleven terwijl de nood aan interrelationele competentie aanzienlijk is toegenomen. De liberalisering van het regiem betekent een steeds groeiende druk op de taakuitoefening van het personeel.

De bestaande praktijk leidt, door afwezigheid van een criminele politiek, tot een functionering van het gevangeniswezen voor niet-aangepaste en grotendeels niet-delinkwente populaties.

Personeelsrecruterings, verloop en chronisch tekort dat samenhangt met de onaantrekkelijkheid van een loopbaan binnen de penitentiaire sector, leiden ertoe dat de opleiding veelal in het gedrang komt, een euvel dat ook niet door een structurele reorganisatie binnen de instelling wordt opgevangen.

De doelstelling van de nieuwe opleiding kan omschreven worden als een erkenning van de zinvolle acties die van de positie van het personeel kan uitgaan. Van het personeel kan verwacht worden dat het negatieve effecten van de opsluiting reduceert. De inhoud van een opleiding moet aandacht besteden zowel aan de factische als normatieve aspecten, moet bijzondere aandacht besteden aan de didactische aanpak en berusten op een aangepaste organisatie.

Bibliografie

Brodsky S. L. (1974) *A bill of rights for the correctional officer*. Fed. Prob., 38,2, 38-40.

Brody S. A. (1974) *The political prisoner syndrome*. Crim & Del., v. 20, 2, 97-106.

Depreeuw W. (1979) *Opleiding van bewaarderspersoneel*. Literatuurstudie. Gestencileerd verslag, 107 p.

De Ridder J. (1978) *Huisvesting van opgesloten en penitentiair beleid*. Nota aan Dhr. Minister.

- Herreman J. (s.d.) *Analyse opgesloten bestand 1974-1978*. Gestencileerd verslag, Deel 4, Hfst. 3, De penitentiare populatie.
- Peters, T. (1976) *Ongelijke levensvoorwaarden in de Centrale Gevangenis te Leuven*. Leuven, Acco, Werkdocument, 3.
- Thomas J. E. (1972) *The english prison officier since 1850. A study in conflict*. London, Routledge, Kegan Paul.
- Thomas J. E. (1972) *Change and conflict in the evolution of prison systems, old dilemmas emergant problems and future strategies*. Int. Journ. Crim. Pen., 5,4, 349-365.